

Kedves John!

Ismerted a nagyapádat? Az egyiket vagy a másikat? Vagy netán mind a kettőt?

Nekem nem volt szerencsém egyikhez sem. Jobban mondva, az egyikkel, az anyáival találkoztam. De nem emlékszem rá. Hároméves voltam, amikor meghalt. Altlólag nem szívelt engem. Mintaférj volt. Legalábbis anyám szerint, aki nagyon szeretted, és még ma is példálózik veled, apám nem kis bosszúságára. Így aztán meglehetősen sokat tudok róla. Am ennek ellenére sosem érdekelt igazán, nem sikerült megbarátkoznom veled. Annál többet foglalkoztatott viszont a másik, az apai nagyapám. Róla sincsen emlékem. De ezen nem csodálkozom. Sosem láttam. Időben összehozott még ugyan bennünket a sors, egy közös korszakba. A hatvanas évek elején mondott búcsút ennek az árnyékvilágnak. De térben már elkerültük egymást. Míg élt, több országhatár és egy egész óceán választott el tőle. Mégis mindig izgatótt. A nagy távolság ellenére, ismeretlenül is közel állt hozzám. És közel áll még most is, mikor már hiába várom az örökre elmaradt találkozást.

Pedig a szüleim nem sokat meséltek róla. A rokonságtól szedegettem össze az ismeretmorzsákat. Otthon még életében jószerevel hallgatás övezte. A családi emlékeket javíthatatlan magánakvalóként, menhihetetlen iszákosként, nők bolondjaként tartotta számon. Vagy ha olykor mégis szóba került, akkor is csak bűnbakként, elfedett végett. És csak rossz hangzott el róla. Az, hogy végső soron ő az oka minden nyomorúságunknak, mert ha ezt meg ezt nem csinálta volna, akkor mi... És ilyenkor sírárok következtek. És többnyire a menyé, az anyám szájából, aki mellesleg nem is ismerte, hanem csak összegyűjtötte, mintegy gondozta a másoktól származó súlyos vádak. Mert apám nem nyilatkozott róla. Sem ilyenkor, sem máskor. Szókása szerint hallgatott, mint valami szörnű titok tudója. És egész lényéből olyan elutasítás áradt, hogy levele lehetetlen volt mindenféle kérdészködés. Úgy telt, mintha nemzöje nem létezne, mintha soha nem is létezett volna. Okkal vagy ok nélkül, annyira nehezelt rá, hogy pusztá elmlítésre tartotta méltónak. És ettől nagyapám, a fekete bárny csak még feketébb lett. Vagy legalábbis az kellett volna hogy legyen az én szememben.

Csak hát éppen hogy nem lett az. A dollog, amelyből görög sorstragédiák szele süvöltött, mondatni, fordítva sült el. Egy idő, őt, tiz vagy akárhány év után ugyanis nekem nagyon ellenszenves lett ez a pellenget. És egyszer csak azt vettem észre, hogy igen sajnálom a nagyapámat, hogy vérzik a szívem érte. És magamban partját fogom, titkon mellé állok. Úgy érzem, hogy ez már túlzás. Ennyire rossz ember mégsem lehet. Vagy ha igen, akkor is van benne valami jó is, ami ebben a furcsa perben óhatatlanul, elsikkad. De ha nincs is benne egy szemernyi jó sem, és maga a megtestesült gonoszság, akkor is csak a nagyapám, és kötelességem megvédenem. Meg különben is. Még a legelvetemültebb bűnözőnek is joga van védelemre. Kivált, ha ő maga nem védekezhet, mert nincsen jelen. Valahogy így okoskodhattam. De az is lehet, hogy sehogyse. Sőt, valószínű, hogy nem volt ilyen fejlett jogérzékem. És merő gyermeki reakció volt az egész. Akárhogy kezdődött is a gyermekkor félhomályos erdei útvesztőjében, keresett, napsütötte tisztások közelében vagy azoktól távol, egy ponton túl Steve O. híve, szövetségese voltam. Azé a Steve O.-é, aki valamikor O. Istvánnak született, de a századfordulón kivándorolt az Államokba, és mielőtt még Kanadában ragadt volna, Ohióban élt, közben pedig többször visszarándult Magyarországra.

ORAVECZ IMRE:

Steve O.

(Levél Kaliforniába)

Akinek gyermekei a földrészek közti ingázásból kifolyólag részben odaát, részben itthon látták meg a napvilágot. És aki elhagyván feleségét, később apámmal hazatelepült nagyanyámat, végül az ontarióbéli Windsorban halt meg. És ott is van eltemetve. Ha nem is egészen úgy, ahogy abban a legutóbb küldött és angolra is lefordított, régi versemben a New York-i Bartók-sír alapján elképzeltem. Nem holmi vízszintes, újvilági rézlapocská jelöli tehát végső nyugalma helyét a gondosan nyírt fű alatt, hanem közönséges, terjedelmes, ó-világi síremlék, amilyent itthon is kapott volna.

De visszatérve az említett fordulatra, nekem azután már mondhattak akármit, szapulhatták bárhol a nagyapámat, nem hatott rám. Nem jelentettem be ellenvélemlényt, de akkortól mindent fenntartással fogadtam, és mindig találtam számára mentőkörülményt. Majd a csendes kételkedés szívós ellenállással izmosodott bennem, és lassan áttem a ló másik oldalára. Minden vádpontot légből kapott rágalomnak tartottam. Holmi rejtélyes, buja összeesküvés részének, amelyet ismeretlen személyek szöttek valahol a nagyapám ellen, és amelybe a szüleim tudtukon kívül, akaratlanul keveredtek. És akkor lépett be a nagyapám valójában az életembe. Akkor jelent meg benne egy egyesenes testtartású, őszülő halántékú, meleg tenyerű, dohányzagú, bajszos férfi, akit a nehéz testi munka sem tört meg. Egy szelíd tekintetű, megnyerő modorú, egyszerű, magabiztos, bölcs öreg munkásember, akit a nagyapámnak tekintettem. Aki megért már egyet s mást, és tudott már valamit, aminek legközelebb a közelébe sem férközhetnek. Ennek az új nagyapának semmi köze nem volt a másikhoz, az állítólagos szörnűtegehez. Mégis azonos volt velem. Mert nyilvánvaló volt, hogy az is csak ilyen lehet, hogy a kettő egy és ugyanaz.

És attól fogva a nagyapám mindig velem volt, és nekem mindenki volt. Nagyapa, apa, báty, barát, tanító, rokon egy személyben, mikor minék voltam éppen híján. Mindig bizton lehetett rá számítani. Vagy inkább többnyire én voltam vele. Mit vele voltam! Egyenesen ő voltam. Én laktam Windsorban. De nem hónapos szobában, mint hírelt. És részeges sem voltam, sem számkivetett, sem elhanyagolt. Még enyém volt a régi ház, amelyet a feleségemmel, vagyis a nagyanyámmal vettünk. Rozzant volt már és öreg, az utcai tornácdeszákán például felhúlyagzott a fehér festék. És túl nagy is egymagamnak, mégis az otthonom. Reggelente korán keltem. Elsőül mindig kinéztem az ablakon, a várható időjárás végett. Semmit nem bíztam a rádióra. Aztán felöltöztem. A nyakkendőt utaltam. Ellenben volt egy szép nadrágtartógyűjteményem, amelyre büszke voltam. Szerettem a

rendet, a friss fehéreműt. Csak a cipőknál hozott ki mindig a sodromból. Sosem találtam. Tejet forraltam a kávéhoz, amelyet még mindig tányérból ettem, kanállal, mint otthon régen, és kenyeret aprítottam bele. A komótos reggeli közben átfutottam az újságokat, a magyart meg az angol nyelvűt. Bár az igazsághoz tartozik, hogy a magyart inkább csak a falinaptárja miatt jártam. Aztán kimentem a kis hátsó kertbe, megszemlézni az almafákat. Kint mindig ősz volt. Pár szót váltottam a szomszéddal, aki Tolnából jött ki, de itt nekem, a hevesinek valóssággal, földimnek számított. Eredetileg Imrénék hívták, de az egyszerűség kedvéért mindenki csak Jimnek nevezte, mint kint a kisebbik fiamat, vagyis apámat. Megállapítottuk, hogy eljárt felettünk az idő, meg hogy szépen süt a nap, bezzeg ilyenkor fent Új-Fundlandban, bár, és ezt mindig hozzátettük, nem úgy, mint az ó-countryban.

Utána a napi bevásárlás következett, a legközelebbi vegyesboltban. Utólag azt is mondhatnám, a Joe-félében, de akkor még sejtetem sem volt a létezéséről, és utanevek sem álltak rendelkezésemre. De arról már hallottam harangozni, hogy haldozik a magyar negyed. Nincs már magyar pék sem. És jó kenyérért, meg ehető szalonáért is a jóval odébb levő német henteshez kellett záródzkodni. Joe-tól hozzá irányítottam tehát lépéseimet. Utcanév megint mellőzve. Támpont gyanánt azért megemlíthetem a Szarka-féle mozit, amely mellett feltétlenül ekellett haladnom. Heylesében, a volt Szarka-féle mozit, mert mint később értesültem róla, akkor már régen gazdát cserélt. Ezt követően még nem fordultam vissza. Ahhoz még túl fiatal volt az idő. Hanem elbandukoltam a Benjamin Streetre, Anna lányomhoz, vagyis a nagynénémhez. (A Benjamin Streethez kivételesen könnyű volt hozzájutni, csak le kellett olvasni a nagynénémről rendszeresen érkező levelekről.) És ott addig játszottam az unokáimmal, Eddyyvel és Dorothyval, vagyis az unokatestvéreimmel, hogy aztán ott fogtak ebéden. Ha egyáltalán otthon volt valaki. Mert sűrűn megesett, hogy kimentek a városból, a farmjukra, ahová hétvégeken engem is kivittek néha segíteni, a vejemnek, Pajának, vagyis Paja sógorunknak. Ha meg történetesen senkit nem találtam náluk, akkor rendszerint betértem a Magyar Munkás Egyletbe, amely nem messze ment tőlünk, és ott üldögéltem egy darabig. De már ez is a végét járta, mint később kiderítettem, és nem sok öröömöt tellett benne. Az alapítótágot nagy része, akiket ismertem, már vagy meghalt, vagy betegeskedett. A fiatalabbak pedig már sajnálták, ahogy mondták, az ilyen marhaságra a pénz.

Csak a Dominion Forge and Stamping Company, a préselőüzem felé nem jártam sosem, amelyre annak a sírversnek a jegyzetében utalok. Akkor még nem tudtam, hogy az volt az utolsó munkahelyem, vagyis a nagyapámé, hogy onnan mentem nyugdíjba. Meg egyébként is aligha akartam volna látni. Jól megfizették, de nem embernek való munka volt. Ha a két utóbbi programpont ugrott, akkor sosem műiasztottam, hogy sori kerítsek még az üdvhadserg helyi boltjára. Itt megint lehetetlen utcanévvél szolgálni, ráadásul azóta az is máshová költözött. Annnyit viszont kinyomoztam, hogy apám egykori iskolájával, a Saint Rosaryval szemben állt. Mindenféle jó állapotban levő használt gyermekruhát lehetett ott kapni, potom áron. És vettem is elég sűrűn az otthoni unokáimnak, vagyis magamnak meg a húgomnak. Küldhettem volna új holmikát is, de nem küldtem, mert azokért magas vámost kellett fizetni. Imre meg Bözsi, vagyis apám és anyám nem tudta volna kiváltani. És azt nem akartam, hiszen volt ügyis elég bajuk a

kommunizmus miatt, ami, úgy hallottam, nem egészen olyan, mint amilyennek ígérték. Csak ezután mentem haza. Otthon tettem-vettem, a nap hátralevő részében ezzel-azzal elfoglaltam magam. Olvasgattam vagy megjavítottam valamit.

Sötétedés után mindjárt lefeküdtem. Nem égettem feleslegesen a villanyt. Elalvás előtt mindig az otthoni unokákra, vagyis magamra és a húgomra gondoltam, és elérzékenyültem. Meg az ezerkilencszázhuszonégyes évre, mikor utoljára jöttem ki, családostul. Arra, amit azon az éjszakan éreztem, mikor a síroki állomásra vitt bennünket a szekér. Mikor Lyukva alól még egyszer visszanéztem a falumra, ahol betelt a pohár. Az ismerős hegyekre és völgyekre, lejtőkre és lapályokra, amelyek annyit küszködtem azon a pár semmi holdon, és mégis otthagytam valamit, ami nélkülözhetetlen. És utána semmi sem volt többé az, ami volt, vagy lehetett volna. És szinte előttem volt minden. Még az is, hogy hiába meresztettem a szemem, jóformán semmit sem láttam. Mert mindig úgy képzeltem, hogy azon a régi éjszakan nagyon, de nagyon sötét volt, a hold sem világított, és a szekérgörgéstől eltekintve csendesség ült mindenben, mint a lelkeken, még távoli kutyaugatás sem hallatszott. És ilyenkor néha az is megfordult a fejemben, hogy talán egyszer mégis visszamegyek még, meghalni. Persze, csak ha változik otthon a rendszer. De aztán elhességettem magamtól ezt a csacsiságot. És másnap kezdtem előlrol az egészet.

Ez az azonosulás természetesen nem korlátozódott csupán az ötvenes évekre. Kiterjedt Steve O. életének korábbi, eseménydúsabb szakaszaira is. Azokra, amelyek olyan látványosságokat kínáltak, mint, tesszem azt, látogatás a recki dollárkirálynál, vagy útlevelemben a szolgabírói hivatalban, átszállás Budapesten, vonatkozás Fiume felé (utoljára feltehetően Hamburgon át távozott), behajózás a kikötőben, átkelés a nagy vízen, az amerikai földrész megpillantása, vagy megérkezés a hírhedt Ellis Islandra. De utólag nekem ez az egyhangú, szürke életalkony, ez a rutinszerűen ismétlődő, semmitmondó napi cselekvéssor a legfontosabb, legjelentősebb. Ami pedig a nagyapámról alkotott képet illeti, idővel az is sokat módosult, árnyaltabb, valószínűbb lett. Miként magam is megannyi változás mentem keresztül, ahogy múltak az évek. De nagyapám maga kitartott mellettem, hű maradt hozzám. Még felnőtt koromban is, mikor már szigorúbban feltétem meg valódi vagy vélt tetteit. Mikor már kevésbé, vagy másképpen igényeltem a társaságát. De akkor is igyekeztem megérteni őt, és rajta keresztül magamat. Ez nem mindig sikerült. Arról azonban megbizonyosodtam, hogy van némely közös vonásunk, és bizonyos külső körülmények egyezése sem lehet csupán a véletlen játéka. Hogy volna miből okulnom. Vagy lett volna, mikor még nem volt késő. Mikor még az hajtott, ami őt is hajthatta. Az tudniillik, hogy Márai Sándorral, hazában élő frónonfittársammal szólva, azt hittem, hogy vár valahol valaki vagy valami.

Miről jutott mindez eszembe? Ezt még meg kell magyaráznom. A fiamról, M.-ről. Arról, hogy mikor még kisebb volt, minden szabadidőnk Steve O. szülőfalujában, Szajlán töltöttük. És az volt a bevett szokása, hogy kiült pihenő apám mellé az udvari padra, és kitartóan szorongatta a kezét. Apám úgy általában is szófukar ember, és nem nagyon ért a gyerekek nyelvén. De M.-et cseppet sem zavarta ez a hátrányos körülmény. Csak ült mellette és megállás nélkül csicseregett hozzá. És ezenközben két kis kezével önkéntelenül, szinte maga sem tudva róla, és a látszólagos közönnyel mit sem törődve, csak gyúrta, egyre csak gyúrta apám hatalmas kezét. Más szóval, boldogok, akik ismerték a nagyapjukat,